

Partimotion

Motion till riksdagen: 2014/15:137

av Jonas Sjöstedt m.fl. (V)

Samtycke och oaktsamhet vid sexualbrott

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen omgående bör återkomma med förslag till riksdagen i enlighet med det alternativa lagförslag som framlades i bilaga 3 till betänkandet av 2008 års sexualbrottsutredning (SOU 2010:71).
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med ett förslag som innebär att ett oaktsamhetsbrott införs i sexualbrottslagstiftningen.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör sörja för att det vidtas ytterligare åtgärder för att höja kompetensen om sexualbrott inom rättsväsendet.

Inledning

Dagens sexualbrottslagstiftning innehåller krav på att det ska ha förekommit våld, hot eller ett otillbörligt utnyttjande av att offret befunnit sig i en särskilt utsatt situation, för att en gärning ska betecknas som våldtäkt. Det är en omodern syn på individens sexuella självbestämmanderätt och signalerar att kvinnor och kvinnors kroppar är tillgängliga i alla situationer utom när det förekommer våld eller tvång. Rätten att bestämma över sin egen kropp är inte förhandlingsbar och det måste även framgå av lagen. Ett samtyckeskrav markerar att sex ska byggas på frivillighet och samtycke. Det är därför av stor vikt att ett sådant krav omgående förs in i sexualbrottslagstiftningen.

Enligt statistik från Brottsförebyggande rådet, Brå, så anmäldes 16 900 sexualbrott år 2012, och 171 av dem lagfördes som våldtäkt. År 2013 anmäldes totalt 17 700 sexualbrott, vilket är en ökning med 5 procent i jämförelse med 2012. Anmällda brott

om våldtäkt, sexuellt ofredande och sexuellt tvång, utnyttjande m.m. stod för 91 procent av brotten i kategorin sexualbrott. 98 procent av dem som misstänks för sexualbrott är män.

Inför ett samtyckeskrav nu

Frågan om ett samtyckeskrav har utretts tidigare, senast i 2008 års sexualbrottsutredning. I det betänkande som presenterades i oktober 2010 (SOU 2010:71) konstaterades att utvecklingen i internationell straffrätt gått mot att varje sexuell penetration utan offrets samtycke utgör våldtäkt. Utredningen rekommenderade införandet av en samtyckeslag för att den svenska lagstiftningen skulle leva upp till de krav som ställs i artikel 3 och 8 i Europakonventionen så som de kommit till uttryck i Bulgariendomen (M.C. v. Bulgaria). Kraven innebär att vi ska ha en materiell straffrätt som täcker varje sexuell handling som skett utan samtycke.

Europakonventionen är sedan 1995 svensk lag och därför måste vår lagstiftning alltid prövas mot de krav som konventionen uppställer till skydd för människor. I sexualbrottsutredningen framhölls att det är kränkningen som ska vara i fokus och inte det hot eller tvång som används, vilket är fallet i vår nuvarande sexualbrottslagstiftning.

Den 1 augusti i år trädde Istanbulkonventionen, Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, i kraft. Istanbulkonventionen antogs den 11 maj 2011 och hittills har 14 länder, däribland Sverige, ratificerat konventionen och därmed förbundit sig att straffbelägga uppsåtliga sexuella gärningar där samtycke saknas. Istanbulkonventionen slår bl.a. fast att samtycke ska lämnas av egen fri vilja och bedömas med hänsyn till förhållandena i det enskilda fallet.

Det kan således konstateras att vi i dag inte har en sexualbrottslagstiftning som lever upp till de krav som bl.a. Europakonventionen ställer, eftersom vår materiella straffrätt inte täcker varje sexuell handling som skett utan samtycke. Det finns tvärtom många luckor i vår sexualbrottslagstiftning där ansvar inte kan utkrävas.

Samtyckesreglering är dessutom en del i ett helt åtgärds paket som behövs för att motverka sexuellt våld, öka rättstryggheten för kvinnor och unga tjejer och minska straffriheten för män som begår sexuella övergrepp. Som enskild åtgärd har den framför allt en långsiktig normerande verkan, såväl i rättsväsendet som i hela samhället.

En samtyckeslag skulle skicka en tydlig signal till samhället att det grundläggande när det gäller sex är att alla inblandade parter faktiskt vill delta. Med ett tydligt krav på samtycke skulle alla sexuella gärningar som utförs mot en annan människas vilja vara brottsliga, och kravet på förekomst av fysiskt våld, tvång eller hot skulle falla bort.

En förändrad syn på framför allt mäns sexualitet är ett måste. I dag framstår det som att alltför många domstolar utgår från att män är oförmögna att förstå när en annan person vill eller inte vill ha sexuellt umgänge. Detta visar sig gång på gång där målsägande uppger att hen har sagt nej och domstolar tolkar det som att den tilltalade inte hade kapacitet att förstå nekandet. Gärningspersonens perspektiv blir rättens och allt fokus kan läggas på offrets agerande och livsstil. Det är en omodern och destruktiv syn på mannen och den manliga sexuella normen. I stället måste vi utgå från att alla oavsett kön är kapabla att efterfråga en jakande bekräftelse och samtycke innan sexuella kontakter inleds. Dessutom är det inte ovanligt att målsägande skuldbeläggs för att på något sätt, enligt domstolen, ha signalerat till den tilltalade att det var fritt fram. Det framgår även av olika domar att målsägandes beteende under och efter övergrepp inte har passat in på den bild som domstolen har av hur ett brottsoffer ska bete sig och där resonemangen ofta går rakt emot vad forskningen säger om hur sexualbrottsoffer beter sig under och efter ett övergrepp.

Den kunskapsbrist om sexualbrott som finns i våra domstolar är inte acceptabel. Dels finns det inget rätt eller fel sätt att bete sig på när man utsätts för ett övergrepp, dels har brottsoffer inget ansvar att tydligt och ihärdigt nog informera förövaren om att denne begår ett övergrepp. Det är inte rimligt att en tilltalads hävdade brist på förståelse för exempelvis vad ordet nej eller högljudda protester betyder ska kunna vara grund för en friande dom. Den självklara frågan som måste ställas till gärningspersonen är ”Vad gjorde du för att säkerställa att hen samtyckte?”.

Det finns i dag en bred samsyn såväl inom riksdagen som i samhället om att det är hög tid att införa ett samtyckeskrav nu och tidigare i år angav regeringen i sin regeringsförklaring att ”principen om samtycke vid sex är grundläggande”. Det är en mycket bra ambition. Trots detta och trots att frågan om ett samtyckeskrav redan har utretts, så har nu ännu en utredning påbörjats.

Införandet av ett samtyckeskrav kan inte längre vänta. Det är dags för en svensk sexualbrottslagstiftning där varje individs absoluta rätt att bestämma över sin egen kropp är central. Denna ska klargöra att sex kräver frivillighet och samtycke från alla deltagande parter – en lagstiftning som säger att ett nej räcker och att sex utan samtycke är ett övergrepp och inget annat. Regeringen bör omgående återkomma med förslag till riksdagen i enlighet med det alternativa lagförslag som framlades i bilaga 3 i betänkandet av 2008 års sexualbrottsutredning. Det bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Inför ett oaktsamhetsbrott

I många våldtäktsfall frias gärningsmännen för att det inte går att bevisa att de haft uppsåt att våldta och därför skulle en viktig komplettering till en samtyckesbaserad våldtäktslagstiftning vara att införa ett oaktsamhetsbrott. Ett samhälle som inte förmår att lagföra övergrepp brister i sin omsorg om medborgarna. Vi kan inte ha ett samhälle som säger att handlingar är okej för att en person, företrädesvis en man, inte förstår att ett nej är ett nej. Med ett oaktsamhetsbrott kan vi, utan att sänka beviskraven, få fler fällande domar. En sådan lagkonstruktion fångar in fall där gärningspersonen borde ha förstått att hen handlade på ett oförsvarligt sätt. För många andra brottsliga gärningar är det en självklarhet att kombinera kravet på uppsåt med ett oaktsamhetsbrott, och detta går mycket väl att applicera även på våldtäkter. En person skulle därmed bli skyldig till brott om omständigheterna varit sådana att hen borde ha förstått att den utsatta inte ville ha sex.

Genom införandet av ett oaktsamhetsrekvisit i sexualbrottslagstiftningen skulle det inte längre krävas att gärningspersonen ska ha haft uppsåt och insikt i sitt handlande. I stället skulle det räcka med att hen borde ha insett att hen sexuellt utnyttjade en person som inte samtyckt till sex. Straffansvarsområdet för sexualbrott skulle därmed utvidgas och brottsoffrens ställning delvis stärkas. I Norge har grov oaktsam våldtäkt funnits sedan år 2000 och det infördes efter stor debatt. Kritikerna befarade en minskad rättssäkerhet vilket det i efterhand kan konstateras att det inte fanns fog för. Sänkt krav på personlig insikt och avsikt inte är detsamma som sänkta beviskrav. Detta ska inte heller sammanblandas med omvänd bevisbörda.

Regeringen bör återkomma till riksdagen med ett förslag som innebär att ett oaktsamhetsbrott införs i sexualbrottslagstiftningen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Ökad kompetens om sexualbrott inom rättsväsendet

Vänsterpartiet anser att de två lagändringar som föreslås i denna motion tillsammans med ett större fokus på det förebyggande arbetet och kompetenshöjning inom rättsväsendet i sexualbrottsfrågor är en bättre väg att gå än att exempelvis generellt höja straffen. Strängare straff kan vara positivt om det höjer ett brotts status inom rättsväsendet och medför en starkare prioritering och ökade resurser för att utreda brotten, men leder ingenstans i sig. Straffskärpningar och höjda minimistraff riskerar att leda till färre fällande domar, då domstolar tenderar att ställa oerhört höga beviskrav om miniminivån ligger högt. Vänsterpartiet anser att det viktiga är att vi har ett samhälle som förmår att slå fast att ett brott har begåtts och som på allvar vidtar åtgärder både för

att förebygga antalet brott och för att förbättra rättsväsendets hantering när det skett ett sexualbrott.

Det är först när brottsoffer känner att de har lagen på sin sida, får stöd från polis och rättsväsende genom hela rättsprocessen och har en rimlig chans att få upprättelse för den kränkning de utsatts för som de i större utsträckning kommer att välja att polisanmäla. Det anmäls årligen ca 17 000 sexualbrott; troligtvis sker det dock mångt mycket fler sexuella övergrepp än så, men de anmäls inte.

Vänsterpartiet fick tidigare i år gehör i riksdagen för vårt krav om att det ska tillsättas en parlamentarisk kommitté som ska granska varför så få våldtäktsanmälningar leder till åtal och fällande dom. Granskningen ska omfatta hela rättsprocessen från anmälan till dom och kommittén ska även lämna förslag på åtgärder som kan stärka brottsoffers ställning i processen och som kan förbättra polisens och åklagarväsendets arbete med dessa brott. Förhoppningsvis kommer detta att innebära att rättsväsendets hantering av sexualbrott förbättras framöver.

Det kan dock redan i dag konstateras att det finns kompetensbrister inom rättsväsendet när det kommer till sexualbrott. I flera uppmärksammade fall har det också varit tydligt att rätten låtit rådande föreställningar om kön och sexualitet stå i vägen för en korrekt och objektiv bedömning. Följden blir att domstolarnas bedömningar inte stämmer överens med lagstiftarnas intentioner. Kunskapen om våldtäkt och sexuella övergrepp behöver intensifieras inom hela rättskedjan. Utan en förståelse bl.a. för hur offer och förövare kan agera och reagera är det svårt att ge ett bra bemötande, göra en objektiv bedömning och ge upprättelse till de som drabbats. Regeringen bör därför tillse att det vidtas ytterligare åtgärder för att höja kompetensen om sexualbrott inom rättsväsendet. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Jonas Sjöstedt (V)

Jens Holm (V)

Maj Karlsson (V)

Hans Linde (V)

Karin Rågsjö (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Linda Snecker (V)